

## Panemunio valsčiaus šnektos

Gertrūda Naktinienė

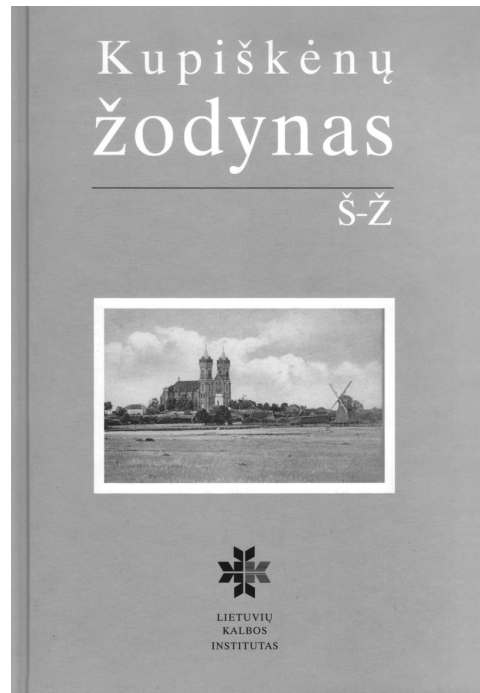
Rokiškio rajono Čedasų, Panemunio ir Suvainiško šnektos buvo tiriamos 2008 m. ir 2012 m. „Versmės“ leidyklos surengtose ekspedicijose, bendrauta ne tik su miestelių, bet ir tolimesnių, nuošalesnių kaimų ir vienkiemių gyventojais. Suvainiško ir gretimų apylinkių leksikos duomenys autorės kaupiami nuo 1972 m., jie buvo panaudoti „Lietuvių kalbos žodyno“ (LKŽe) tekste arba pateko į šio žodyno papildymų kartoteką. Kartu su kitais kupiškėnų tarmės pavyzdžiais Čedasų, Panemunio ir Suvainiško šnektų žodžiai įtraukti į Klementinos Vosilytės keturių tomų „Kupiškėnų žodyną“ (KpŽ).

Suvainiškis yra „Lietuvių kalbos atlaso“ punktas (85). Trumpas iš atskirų sakinių sudėtas jo tekstas yra skelbtas leidinyje „Lietuvių kalbos tarmės“ (LKT) (1970: 291). Trys G. Naktinienės įrašyti ir transkribuoti teksteliai yra išspausdinti knygoje „Kupiškio kraštas“ (1997: 381–382).

Gretima Panemunio šnektą tyrinėta Antano Jakulio (1972: 33–38). „Lietuvių kalbos atlaso“ jai atstovauja Aukštadvarys (punktas 66) ir Paliepis (punktas 118).

Latvijoje esančios kaimyninės Neretų šnektos, taip pat priklausančios kupiškėnų plotui, likučių ypatybės aprašytos Kazimiero Garšvos monografijoje „Lietuvių kalbos paribio šnektos (Fonologija)“ (2005: 114–117).

Kai kurie miškų kaimai, pavyzdžiui, Šipeliai, priklauso Suvainiško parapijai, tačiau jų šnektą turi kiek daugiau Panemunio šnektos bruožų ir Šipeluose užrašyti šnektos faktai „Lietuvių kalbos žodyne“ žymimi sutrumpinimu PnmR (= Panemūnis, Rokiškio r.). Kai kurių, ypač dabar jau išnykusių kaimelių ir vienkiemių šnektą nelengva tiksliai priskirti Čedasų, Panemunio ar Suvainiško šnektoms, nes jos yra gana artimos viena kitai. Deja, dauguma tradicinės šnektos atstovų, kurių pasakojimai buvo anksčiau



Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2024 12 04, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2024 12 05, pirmą kartą paskelbtas 2024 12 12 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt). Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2024-14/45-365/LI.

užrašyti, jau mirę arba labai susenę. Vidurinėsios kartos atstovų šneka labai paveikta Rokiškio rajono centrui atstovaujančių uteniškių ir bendrinės kalbos. Jaunesniųjų miestelio gyventojų sudėtis labai pasikeitusi – dabar miesteliuose vyrauja iš kitur atsikėlę žmonės. Dėl šių priežasčių tradicinę šnektą reikėtų laikyti gerokai apnykusia.

Visos trys vietovės yra parapijų centrai, prie pat jų yra buvę dvarai, visos artimai susijusios istoriškai ir geografiškai.

Čedasų miestelis yra prie Vyžuonės (Nemunėlio dešinysis intakas), priklauso Rokiškio kaimiškajai seniūnijai. Parapijos centras. 2021 m. buvo 139 gyventojai. Į šiaurę nuo miestelio yra Čedasas ežeras. Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia pastatyta 1913 m. Čedasų dvaras minimas 1499 m. (buvo iki 19 a. pabaigos), 1509 m. – miestelis, 1529 m. – valsčius. Iki 1516 m. pastatyta katalikų bažnyčia, apie 1620 m. atiteko evangelikams reformatams, 17 a. antroje pusėje sunyko. 1861–1914 m. Čedasai buvo valsčiaus centras.

Panemunio miestelis yra Pándėlio seniūnijoje, 6 km į šiaurės rytus nuo Pandėlio. 2021 m. buvo 196 gyventojai. Per Panemunį teka Nemunėlis. Švenčiausiosios Trejybės bažnyčia pastatyta 1936 m. XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje įkurtas Panemunio dvaras buvo valsčiaus centras. 1598 m. pirmą kartą paminėtas miestelis. Apie 1620 m. pastatyta bažnyčia ir įkurta atgailos kanauninkų vienuolija, 1832 m. uždaryta.

Suvainiškio miestelis – tekstų rengėjos gimtinė – Pandėlio seniūnijoje, 16 km į šiaurę nuo Pandėlio, prie Latvijos sienos. Didžioji dalis sienos eina Neretės (vietinių gyventojų dažniausiai vadinamo Neretėlės) upeliu, kuris yra dešinysis Nemunėlio intakas. Dalis istoriškai Suvainiškio miesteliui priklausiusios teritorijos dabar yra Latvijoje. Suvainiškis ir artimiausi kaimai nuo gretimų Lietuvos vietovių yra atskirti miškų ir pelkės. Į vakarus ir pietvakarius nuo miestelio yra telmologinis draustinis. Parapijos centras. 2021 m. buvo 142 gyventojai. Apie Suvainiškio istoriją rašyta palyginti nedaug (Kviklys 1965: 193–194, 201–202; Meilus 1999: 192; Gasiūnas 1999: 208–209 ir kt.). Suvainiškis minimas nuo XVII a. pradžios (1612 m.). 1782 m. pastatyta pirmoji medinė Suvainiškio bažnyčia. Dabartinė šv. apaštalo Jokūbo bažnyčia pastatyta 1863 m. Iki 1832 m. Suvainiškyje buvo Reguliariųjų atgailos kanauninkų vienuolynas. Suvainiškyje buvo muitinė. Suvainiškis tarpukario metais priklausė Panemunio valsčiui, 1950–1975 m. buvo apylinkės centras, vėliau priklausė Panemunio, Čedasų, dabar yra seniūnaitijos centras.

## Tarminė priklausomybė ir tarmės prestižas

Tradicinės Čedasų, Panemunio, Suvainiškio šnektos priskiriamos **rytų aukštaičiams kupiškėnams** (Zinkevičius 1966, 1994, 2006; LKTCh), tačiau dėl dabartinės administracinės priklausomybės Rokiškio rajonui yra spaudžiamos uteniškių. Aprašant Rokiškio rajone susikertančių trijų patarmių – uteniškių, kupiškėnų ir anykštėnų – sąveiką, autorės buvo pasitelkta ir Suvainiškio pavyzdžių (Naktinienė 1999: 69–82). Administracinis krašto suskirstymas, turėjęs didžiulės įtakos tarmių susidarymo laikotarpiu, kai šnektos ir pašnektės formavosi apie parapijų centrus ir dvarus, neprarado savo galių ir dabar. Tarminių ypatybių panašėjimas, niveliavimasis šiose vietovėse labai ryškus.

Dauguma apklaustų Čedasų, Panemunio, Suvainiškio parapijų žmonių savo šnektą vertina neigiamai, laiko ją negražia, šurkščia, pvz.: *rupi mŕsu. kalba | negraži || ŗitan kraŕi viŕi ŗi.tę.p rupei kalba | stačei || seňau tai\_vi.ŗkum tę.p\_rupei viŕi kalbãdavõ. || seňau ir.jã.unõ.s mergõťã.s aŕ tę.pã\_põ.t rupei kalbãdavõ. ||*

Kai kurie čedasiškiai sako, kad jie kalba taip pat kaip suvainiškėnai, o kai kurie teigia pastebintys, kad suvainiškėnai šneka truputį kitaip.

Viena 65-erių metų pateikėja teigė, kad Suvainiškyje tarmiškai nekalbama. Jos manymu, tarmiška esanti Kupiškio rajono žmonių kalba. Kupiškiečių ir pandėliečių kalba vadinama negražia. Pavyzdine, gražia laikoma bendrinė kalba. Perdėtai pasitikima ir sekama rajono centro atstovų rokiškėnų „kalbos taisyklingumu ir pavyzdingumu“. Daugelis pateikėjų stengiasi kalbą „pagražinti“, kai kurie tai atvirai pripažino. Viena vyriausio amžiaus pateikėja, kilusi iš Kalniėčių k., gerai išlaikiusi šnektos ypatybes, tvirtino neketinanti atsisakyti savo šnektos: *m.ó.n.ɔ. t.ɔ.kę. ẓ̌ḍžei bú.v.ɔ. pirmutí.nei ir búš paskutí.nei || àš jáu kitę.p nepérveřsu [savo tarmiřkos kalbos] ||*

Suvainiško miestelio pavadinimas kirčiuojamas pagal 2-ąją kirčiuotę. Tarpukario metais jis buvo vadinamas Suveiniškiu (LAV).

Vaikystėje man buvo girdėtas tik priesagoje kirčiuojamas gimtojo miestelio vardas *Suvainiškis*. Jis pateikiamas enciklopedijose ir vietovardžių žodynuose. Pirmą kartą išgirdau kirčiuojant *Suvainiškis* iš autobuso konduktorės. Mano nuomone, tai naujoviškas kirčiavimo variantas, vietinių žmonių išmoktas iš atvykusių rokiškėnų ir kitų tarmių atstovų, kurie dėl savo pareigų (žemės ūkio specialistai, valdininkai, konduktorės ir kt.) yra laikomi „taisyklingos, prestižinės kalbos mokovais“. Viena rokiškėnė yra sakiusi, kad *Suvainiškis* turi būti kirčiuojamas ne priesagoje (visuose linksniuose pastoviai) todėl, kad taip kirčiuojamas *Rokiškis*, *Kupiškis*, *Žiobiškis* ir t. t., tai esą turėtų būti taisyklinga. Ekspedicijose ir kitomis progomis lankantis gimtinėje ne kartą buvo pastebėta, kad pokalbio pradžioje pašnekovai neretai kirčiuoja *Suvainiškis*, o vėliau nejučia pereina prie pagrindinio, tradicinio varianto *Suvainiškis*. Vis dėlto reikia pripažinti, kad šių variantų konkurencija nėra tokia paprasta problema. Kai kurie vietiniai gyventojai ar kitur gyvenantys kraštiečiai tvirtai laikosi naujojo varianto. Yra tekę girdėti nuomonę: „Mes visi kirčiuojam *Suvainiškis* ir aš taip kirčiuosiu.“

Gretimame *Sipelių* kaime užfiksuota, kad vyriausios kartos gyventojai *Suvainiški* kartais pavadina *Svainiškiu*, pvz.: *unt\_\*svaini.řki*. (~ ant Svainiški „į Suvainiški“). Galbūt šis variantas atspindi kupiškėnų tarimei būdingą balsių praleidimą.

Daugiskaitinė forma *Suvainiřkiai* reiškia „Suvainiško miestelio artimoji apylinkė; jos gyventojai“: *prę.malúnru\_\*suvaini.řk.ɔ.s bú.v.ɔ. karřikla | verpřikla ||*

## Sėlių įtaka

Sėlių kalba kalbėjusi rytų baltų gentis kadaise gyveno dabartinės Lietuvos šiaurės rytuose ir dabartinės Latvijos pietryčiuose. Manoma, kad pietiniai sėliai palaipsniui sulietuvėjo, šauriniai sulatvėjo. Nors sėliai rašytinių kalbos paminklų nepaliko, bet jų įtaką galima atpažinti kai kuriuose žodžiuose. Vienas iš tokių žodžių – ežero vardas *Čedasas* (plg. *Kėdiškė*). Panemūnio apylinkėse užrašytas daiktavardis *čivylis* (plg. *kivilis*) „kikilių šeimos paukštis“ taip pat rodo ryšį su sėliais.

Veiksmožodis *zliēbti* laikomas sėlių reliktu (Zinkevičius 2006: 91), pvz.: iš buvusio Vīlnasalės k. gyventojos užrašyti sakiniai su veiksmožodžiu *prizliēbti*: *prizliēpsi prę.lipú. | tai\_tadù neišá.usi gerai || prizliēbja meřgã.ta.s veřbdam.ɔ.s ||* LKŽe duomenimis, Suvainiškyje vartojama ir *zleibti*, Panemūnyje *nuzleibti*. Gausūs priesagos *-iřk-* vietovardžiai (pvz., *Suvainiškis*), priesagos *-aj-*, *-uoj-*, *-es-*, *-as-* (pvz., *Čėd-asas*) vandenu

varduose laikomi sėlių palikimu. Manoma, kad sėliai galėjo turėti įtakos rotininkavimo ir dadininkavimo reiškiniams atsirasti.

## Fonetikos ypatybės

Tradicinėms Čedasų, Panemunio, Suvainiščio šnektoms, kaip ir visiems kupiškėnams bei anykštėnams, yra būdingas vadinamasis **rotininkavimas**. Kirčiuotas negalūninis *a* čia virsta pusilgiu balsiu *o.*, kuris yra silpniau labializuotas negu bendrinės kalbos *o* ir turi *a* atspalvį. Fonetine transkripcija jis žymimas ženklų *ɔ*. Sakoma *ró.tai* ~ *ratai*, bet *ratùs*.

Senieji čedasiškiai, panemuniečiai, suvainiškėnai, kaip ir kiti kupiškėnai, turi vadinamąją **dadinkavimą** ypatybę. Kirčiuotus balsius *e* ir *ė* jie verčia *a* žodžio gale ir prieš kietą priebalsį, pvz.: *dá.da* ~ *dėda*, *dá.dá.* ~ *dėdė*. Pozicijoje prieš minkštą priebalsį šis fonetinis reiškinys nebeveikia, pvz.: *dė.dítá.* ~ *dėdýtė*, o kirčiuotas *e* virsta *ę*, panašiu į bendrinės kalbos *ė*, pvz.: *kė.læ* ~ *kėlia*. Sakoma *sá.mánú.* ~ *sėmenų*, bet *sėmenis* ~ *sėmenis*. Taigi ir čia veikia kupiškėnams būdinga regresyvinė balsių asimiliacija.

Balsiai *e*, *ė* prieš kietuosius priebalsius, kaip teigiama, apie Kuprėliškių, Pāpilį, Suvainiškį yra labai atviri ir platūs, pvz.: *žė.ma.* ~ *žemė* (LKTCh 152; Rytų aukštaičiai kupiškėnai 2010:30; plg. dar Zinkevičius 1999: 72).

Čedasų, Panemunio, Suvainiščio ir kitų šioms parapijoms priklausančių kaimų tarminė šneka vis labiau „rokiškėja“, nyksta rotininkavimas, dadininkavimas. Šalia *pró.dáda*, *ató.náša*, *su.rė.li.s* pasakoma ir *pró.deda* bei *prá.deda*, *atá.neša*, *su.rė.li.s* ir pan. Rotininkavimas yra ypač nusilpęs žodžio galo pozicijoje. Šis Suvainiščio šnektos reiškinys užfiksuotas ir chrestomatijoje „Lietuvių kalbos tarmės“, pvz.: *bí.ja.m* ~ *bijom*, *gá.uda.* ~ *gaudo*, *vó.rna.s* ~ *varnos* ir kt. (LKT 291). Kai kurių suvainiškėnų čia yra tariamas tarpinis garsas tarp kupiškėnų *ɔ* ir rokiškėnų *a*, kuris žymimas *ǎ*.

Čedasiškių, panemuniečių, suvainiškėnų (kaip ir kitų rytų aukštaičių) balsiams yra būdinga **trijų ilgumų sistema**. Senoviniai ilgieji balsiai išliko ilgi kirčiuotoje pozicijoje arba (ten, kur neveikia kirčio atitraukimo dėsnis) prieš trumpą kirčiuotą galūnę, pvz.: *rĩjæ* ~ *ryja*, *pli.šùs* ~ *plyšius*. Senoviniai trumpieji išliko trumpi, būdami nekirčiuoti (retais atvejais ir kirčiuoti, dažniausiai galūnėse), pvz.: *metùs*, *akìs*. Pusilgiai balsiai atsirado kirčiuotiems trumpiesiems pailgėjus ir nekirčiuotiems ar esantiems žodžio galūnėje ilgiesiems sutrumpėjus, pvz.: *ši.tas* ~ *šitas*, *li.ġú.* ~ *lygių*, *mó.ti.s* ~ *mātes*.

Šnektose yra daug balsių kontrakcijos ir balsių išmetimo atvejų, pvz.: *apíevalas* ~ *apíavalas* „apavas“; *preídavo.* ~ *prieídavo*; *nėzdavo.* ~ *n(e)ėsdavo*, *kú.lpka.s* ~ *kùl(i)pkos* „kulkos“; *isvėrdi* ~ *išs(i)vėrdi*; *klaĩmas* (2) ~ *klojĩmas* ir t. t.

Žodžio pradžioje ar sudurtiniuose žodžiuose prieš *ɔ* (b.k. *uo*) ar *ǎ* (b.k. *ė*) pridamas *v*, pvz.: *suvá.s* ~ *suės*; *po.vó.gĩnus* ~ *po uogĩnus*; *uo.dú.* ~ *uodų*; *ví.nvo.gę.s* ~ *výnuogės*, bet pasakoma ir *ɔ.gó.vɔ.* ~ *uogāvo*.

Po minkštųjų *v*, *p* dažniausiai tariamas *j*, pvz.: *avjú* ~ *avių*, *verpjáú* ~ *verpiaų*, *šlǎ.pjæ.s* ~ *šlāpias* ir t. t.

Nelietuviškas priebalsis *f* dažniausiai keičiamas priebalsiu *p*, nors greta gali būti pasakomas ir *f*, pvz.: *pābrikó. gijklú.* // *fābrikas bú.vɔ.*, *pė.rma* // *fė.rma* „ferma“; tačiau kartais pakeičiamas priebalsiu *k*, pvz.: *kòrma* „forma“ (pasakė vyriausios kartos buvusi Kalniėčių k. gyventoja).

Skoliniuose ar tarptautiniuose žodžiuose neretai keičiami pasikartojantys priebalsiai, pvz.: *kɔ.lĩ.dɔ.řus* „koridorius“, *su\_lisɔřrais* „su risorais“:

Sandūroje esantys priebalsiai *t* ir *s* virsta *c*, pvz.: *ackrĩ.dɔ*. ~ atskrĩdo, *acimainĩs* ~atsimainỹs, *t* ir *ř* virsta *č*, pvz., *ačlãũždavɔ*. ~atřliaũždavo ir t. t.

## Kirčiavimas

Čedasiškams, panemuniečiams, suvainiškėnams (kaip ir kitiems kupiškėnams) būdingas sąlyginis kirčio atitraukimas: iš trumpojo galinio skiemens kirtis atitraukiamas į prieš jį esantį ilgą skiemenį, pvz.: *vaiķkus* ~vaikùs. Būdingi du kirčiai sudurtiniuose žodžiuose ar kai kurių priešdėlių vediniuose, pvz.: *kĩ.tu.karřt*, *pė.rovažuojaė*, *pė.rgrĩřřɔ.s skĩřlã.s* ir t. t.

Šnekteje gausu kitaip negu b.k. ar kitose šnektose kirčiuojamų žodžių, pvz.:

*bėržas* (1): bāržu. (~ bėržų) ||

*iřrũgos* (1): *iřrũ.gɔs* ||

*kũkulis* (1): *kũ.kuli.s* ||

*linarãutas* (1) „linarautė“: *linarã.uti* ||

*tarřpas* (4): *aciruńda didė.sni.s tarřpas* || ir t. t.

## Morfologija

**Daiktavardžiai.** Kai kurie Suvainiško apylinkių, kaip ir kitų kupiškėnų, daiktavardžių variantai turi kitus kamiengalius negu bendrinė kalba. Pvz.:

*griaustĩnys* (2) *gřãusti.ni.s* ||

*debesuõ* (3<sup>a</sup>): *dãbãsũ užeĩs* ||

*kiaũlys* (1) *kãũli.s* ||

*kópėtys* (3<sup>a</sup>) „kopėčios“: *kópe.ti.s* ||

*kĩškys* (2) *kĩ.řki.s* ||

*mokýklė*: *atadã.rã. mɔ.kĩklɛlɛ*. || *mɔ.kĩ.klɛ.n* ||

*peĩlys* (1) *peĩli.s* ||

*řarmuõ* (3<sup>a</sup>): *řarmũ. bú.vɔ. | řó.rmeńɔ. raikėdavɔ.* ||

Esama kitos negu b.k. gramatinės giminės variantų, pvz.:

*pataisã* (3<sup>b</sup>) „pataisai“: *pó.taisɔ.s* ||

*řalavijã* (2): *řalavi.jã // řalavi.jɔ.s lãuki.nã.s* ||

*ũdras*: *tai\_čã\_ũdrɔ. pãrdas* ||

*vĩkas* (4): *vĩ.kas* || ir t. t.

Šnekteje, ypač seniausių gyventojų, vartojama arba buvo vartota nemažai įvairių retų morfonologinių variantų, pvz.:

*eĩksnys* (2) „alksnis“: *eĩksnei* || *eĩksñu.* ||

*júodelksnys* (1) „juodalksnis“: *júodelksnei* ||

*kãčuogė* (1) „katuogė“: *kóčũ.vɔ.gɛ.s* ||

*komuolỹs* (3<sup>a</sup>) „kamuolys“: *kómɔ.lũs* ||

*saulógraža* (1) *sãulógru.žas* (~ saulógražas „saulėgražas“) ||

*sėdýba* (1) „sodyba“ *sė.dĩbɔ.j* ||

*snieginã* (3<sup>b</sup>) „sniegena“ *sniėgina* ||

šliukšlė (2) „šiukšlė“ *grī.čæ išmazgó.ta ir šlíu.kšlíu. nebár kə.šliuót* ||  
šliukšlynas (1) „šiukšlynas“ *ape.šlíukšlínus* ||  
trañksmas (4) „trenkimas, smūgis, spyris“ *truñksmas* ||  
vābuolas (3<sup>b</sup>) // vōbuolas (3<sup>a</sup>) „vabalas“ *və.bə.lá.li.; və.bə.lū.kšti.s* ||  
žibeñkštė (2) *žibiñkštá.* || *žibiñkštá.lá.* ||  
žýlė (1) „zylė“: *ží.lá. ži.lá.lá. | mó.nə.páukštė.li.s | jáu.lá.ukæ* || ir t. t.  
 Yra dviskaitos liekanų, pvz.: *surijkáú póri ceñtnefu.* ||  
 Vienaskaitos naudininkas *sírnu* „sūnui“, *brólu* „broliui“ ||

Inesyvas labai dažnai vartojamas vietoje b.k. iliatyvo, pvz.: *aína bažníčə.j* ||  
*pə.ščə.m tá.kə. aif \*rókíški.* [Rokiškin] || *á.jáú \*suvaini.ški.* [~Suvainišky „Suvainiš-  
 kin“] *mə.kíkle.n* || *stirtōs kráudavə.m un žagiñú [šienə]* || *kė.řřə.sə.šim devintaís stó.jə.m*  
*kó.lu.ki.* || *pripí.lk maišus ir nuvė.šk \*panemú.ni.* [~Panemūny „Panemūnin“] || *səđíni.*  
*i.sí.dáda su lisōrais tə.s vėžė.řř ir važiuojæ* || ir t. t. Tačiau vartojamas ir iliatyvas, pvz.:  
*kə.lnú.veži \*panemú.nin* [~Panemūnin] ||

Dažni daugiskaitos iliatyvai laiko ir būdo reikšmėmis, pvz.: *\*velíkə.s* [Velykos(e)]  
*iž bažníčə.s atá.ji. | jáuni.mas aídavə. un sípə.klas* || *\*kūčə.s* [Kūčios(e)] *raikæ išluót*  
*grīčæ | šlíu.kšlá.s išnė.št ; aína čigə.nuōs* || ir t. t.

Pasitaiko -o kamieno daiktavardžių iliatyvo kito kamieno galūnė, pvz.: *šiluĩ* (~šiluje  
 „šile“) *šiluĩ ; kaminuĩ; asi.degə. lašineĩ kaminuĩ* (~kaminuje „kamine“).

**Būdvardžiai.** Šnektose vartojama kitų kamiengalių būdvardžių variantų negu  
 įprasta b.k., pvz.:

āpvalias, -ià (3<sup>b</sup>) „apvalus“: *ó.pvalæs medi.ni.s stó.las* ||  
didė.snei [piemenys] *tə.j\_zbī.tku. pamə.kí.nə* ||  
linksmūs, -ì (4) „linksmas“: *liñksmus pə.mó.* ||  
smailūs, -ì (4) „smailas“: *ə\_tuōs vālə.nuōs vėl tə.kė. smāili špōzai* ||  
stipras, -à (4) „stiprus“: *súri.mas nesti.pras; káuši.ñu. stiprú.* ||  
tyrūs, -ì (3) „tyras“: *ski.sti.mas nupí.ltas | gražūs tirus* || ir t. t.

Esama būdvardžių moteriškosios giminės derinimo su vyriškosios giminės daiktavardžiu atvejų, pvz.: *didžáusə pulkas* ||

Vartojama su b.k. nesutampančių būdvardžių morfonologinių variantų, pvz.:  
 šiul̃tas, -à (4) „šiltas“: *šul̃tu.s* [virtiniai] *skanė.snei* ||

**Veiksmažodžiai.** Veiksmažodis *būti* Suvainiško apylinkių gyventojų vartojamas  
 labai įvairiomis formomis, pvz.: *řř* || *řrai* || *nėrai* || *nebár* || *nebėrai* || *nebárai* || Minėti-  
 na, kad trečiojo asmens forma gali būti pavartojama pirmuoju asmeniu greta įprastinės  
 formos *esu*, pvz.: *řř* (~yr(a), „esu“) *mó.ti.s dáu(k)\_kařtu.* || *bařsú.ku. řř mó.ti.s* || *šė.šku.*  
*ásu mó.ti.s* ||

Sangražiniai veiksmažodžiai vartojami su dalelyte *si* arba sutrumpintu jos varian-  
 tu *s*, pvz.: *kur já.ujæ | tai\_tì pė.čus tiktaĩ ku.ri.nasi* || *křřə.lə. isiví.rdavə.m avižiēñə.* ||  
*pazdažít* ~ pas(i)dažyt || ir t. t.

Tariamasis nuosakos formos dažniausiai skiriasi nuo b.k., pvz.: *áuktú.* || *á.stú.* ~  
*éstų* || *búřčæ* (~būčiau) || *kad\_neparit* || *kad\_neišáukt* (~kad neišaugtu) [palto] || *raikt vížá*  
*pí.ñf* || *pálnə. turėčæ* || *jė.igu būt unt muñ púrti.s vėjæs | tai\_ir múrsu. būt ví.sa sudėgi.* ||  
*māřgə.z dúodavə. bárnə.m káuši.ñu. | kat\_pataisit sípə.klæs* || *šiēnə. prisipjə.vjáu | dó.*  
*kə.p\_ir\_bāñ\_kíek trūkt* (~trūktų) || ir t. t.

Kaip ir visi kupiškėnai, Suvainiško ir jo apylinkių gyventojai vartoja trumpąją bendraties formą, pavyzdžiui, *pastatítĕ*. Kai kurie vyriausio amžiaus Panemūnio, Suvainiško parapijų žmonės (ypač tai pasakytina apie nuošalių vietovių gyventojus) yra išlaikę senovinius ilguosius bendračių variantus su istoriškai priaugusiomis enklitinėmis dalelytėmis, pvz.: *suriĭktę*. (~ suriñktie), *mė.stę*. (~ mēstie), *apsiri.štę*. (~ apsirīštie), *búrtę.n* (~ bútien), *pastatítę.n* (~ pastatýtien), *isikė.ptę.nai* (~ išsikėptienai), *gulártę.nai* (~ gulétienai), *ravértę.nai* (~ ravétienai), *matítę.nai* (~ matýtienai) ir t. t.

Esamojo laiko formų skirtumai nuo b.k., pvz.: *apkeĩpa*; *pašútlæ* (~ pasiūlia „pasiūlo“); *apr.đžu.*; *pakiĭkæ ó.rkli.*; *gídžæ*; *r.š.a.ms* ~ rāšom(ė)s; *ráuhtaĩ súrđavo*. | *š.čəno.s rú.kteræ* | *apę.Ķiemeni*. ||

Būsimojo laiko formos taip pat neretai skiriasi nuo b.k.: *nėgi laikĩš đĩkə. ó.rkl.ó*; *t.ó.rsma.ms* ~ tār(s)imėms „tarsimės“; *kę.Ķnæs lópis*; *nebārasmà* |

Senosios kartos gyventojai yra gerai išlaikę siekinį, kuris paprastai vartojamas su slinkties ar raginimo reikšmės veiksmažodžiais, pvz.: *bágv.m žu.rátu*. || *aĩk gultu*. || *nuveĩna kú.ltu*. || *aĩna varítu. nam.ó*. [*gyvulių*] || *jáu aĩšu šiėno. pjá.utu*. || *búrdavo*. | *aĩna unt\_ravùs gá.udi.tu*. *žuvė.s* || [*mama*] *linú. rá.utu. išė.jus* ||

Būdingas pavyzdys, kai viename sakinyje yra ir siekinys su slinkties veiksmažodžiu ir bendratis su kitos reikšmės veiksmažodžiu: *vĩrə. br.łĩ.s bān\_ķiek aĩđavo. žu.klá.utu*. | *aĩđavo. žu.kláutu*. | *mágv. žu.klá.ut* ||

Norint sustiprinti bendratimi reiškiamą veiksmažodį neretai vartojamas būdinys, pvz.: *kartĩ kórà*. (~ kartė kórė „vargino“) *žmónàs su\_to.m príev.łę.m* || ir kt.

Senųjų Suvainiško apylinkių gyventojų šnekoje dalyviai vartojami sudėtiniais veiksmažodžių laikams sudaryti, pvz.: *viłkə'kai ĩr búrtæ sugá.utæ medžó'tə.ju*. | *vĩenas tai ĩr Ķaĩkę. grĩč.ó.j* || , bei atpasakojamojoje kalboje, pvz.: *paštrá.uki*. (~ pastráukę), *reĭkuĩnt* (~ renkaĩt(ii)) „renkanti“; *pas.ó.ku.s* (~ pasākąs) ir t. t.

**Įvardžiai.** Šnekoje labai mėgstami asmeniniai įvardžiai su istoriškai priaugusiomis dalelytėmis, pvz.: *ąš // ašai // óšei // ó.šėnai; tū // tújei // tú.jėnai; jí. // jínai; ĵis // ĵisai*. Tačiau kartais Panemunyje ir Čedasuose pavartojamas ir ānas, anà: *á.nas* ||

**Prieveiksmiai.** Tiramose šnektose vartojama nemažai kitokiųrieveiksmių negu b.k., pvz.: *dáũgali*. || *p.ó.skum // p.ó.skui; tin.ó.j* ~ ten.ó.j || *šiĩndeĩ* || *ažupė.rnei* || *anupùs* || *aplĩk.ó.s* „aplinkui“ || *tę.p.ó.s* || *diržas pri.rĩštas sukri.žavótai* || ir t. t.

Labai dažnai vartojamasrieveiksmis *ár // ar* reikšme „taip pat, irgi“.

**Dalelytės.** Mėgstama pridėti dalelytę *gi*: *á.rgi*; *aĩka\_gi viduĩ* | *sėška\_gi* ||

Dažnai vartojamas junginys *maž ĩr* „gal“, dalelytė *varėkui* „štai, štai kur“: *žu.rėk | varė.kui brĩedi.s!* ||

**Skaitvardžiai.** Iš skaitvardžių minėtini, pvz.: *aštúoĩ.ó.zdė.šum* ||; *devĩĩ.ó.zdė.šum* || *š.ó.gđavo.m tik\_lig\_dvi.łĩ.ķei* || *piĭĩkus* | *šeššus* ||

**Prielinksniai.** Greta prielinksnio *už* ir jo varianto *užu* dažnai vartojamas *až* ir jo variantas *ažu*, pvz.: *aš\_přę.máná.s* (~ až priemenės) || *aš\_tu. biržė.lbi*. (~ až tą biržėlę) || *až\_áus.ú pagá.ut* (~ až ausų pagaut) || *ažu\_tr.ó.kə*. (~ ažu trąko) ||

Prielinksnis *an* vartojamas kryptingai reikšti, pvz.: *un\_žĩėmùs žĩræ* (~ an žiemiùs žiūria). Čedasiškiai retai gali pasakyti *in(t)*.

Prielinksnis *par* pavartojamas „pas“ reikšme, pvz.: *par\_táu* „pas tave“.

Prielinksniai *po* ir *prie* vartojami su naudininko linksniu, pvz.: *p.ó.đ.ó.rbui přę.šĩ.lu* (~ prie šilui) || *přę.voĩku buváu* (~ prie vaikui buvau) „prižiūrėjau vaiką“ || Tačiau pasitaiko ir su kilmininku, pvz.: *přę.Ķú.ngə*. || *žvagú.leĩ arkł.ó.m přę.diržũ. pritaisĩti* ||

Vartojami kai kurie kiti tarminiai prielinksniai, pvz.: *valig: užbarstai drú.skə.s valig nó.rmə.s* ||

**Jaustukai, ištiktukai.** Tiriamose šnektose mėgstami jaustukai, pvz.: *ó.i.ə.i.ə.i* ||; *ašti.š* || *škūč* || *nedúok diëve uú* | *ke.(b)bjáuru t.ə.z gi.vó.tá.s* ||

Labai gausiai vartojami ištiktukai, pvz.: *m.ə.mí.tá. tí(g) bú.m̄p̄f bú.m̄p̄f nú.garə.n* | *vó.iksčə.stə vakarú.škə.s!* || *nutíkə. ir tik cāk̄t̄ir ĩmuša [kamuoliuka]t.ə.n d.ə.bá.lá.n* || *ə. ĵítig bága i(r)r̄p̄kə | baíses žvėris r̄p̄kə čėru. čėru. čėru.* || *svirpl̄is priėžd.ə.n i.liñdi.s* | *nó.kti. diėnu.* | *čí.r čí.r | čí.r čí.r* || *galuĵ vagó.s tik čuži. čuži.* | *žúrŭ | krú.ta\_kas* || *káuli.s ti(k) kapn̄i. tu. peili. ir nú.lá.ke. par žv̄lbi.* || *ə.gì ežú.kas | pùkš pùkš pùkš | aína ir spi.glei čú.žina žv̄lbi.* || *šmá.ukš r.ə.tas ir subi.rėj.ə.* || *bú.və. mú.m k.ə.tinas* || *jeĵigu tik lúrŷgas vó.Ī.ə.j* | *tai tik šmá.ukš ir i.š.ə.kə kam.ə.r.ə.n* | *abgrá.užə má.su.* || *klė.ba duñti.s* | *ažú.neri sírlu.* | *tik tí.ŋkšt̄ir ĩstrá.ukə tu. duñti.* || *žibiykšt̄ilá. graíta | šmúr̄kš tik p.ə.šalu ir pr.ə.lákə* || *m.ə.žas vaikas | ka(t) tik pašŭla | tai labai ž.ə.kšə* | *ti(k) kùk̄t̄ kùk̄t̄ kùk̄t̄* || *šv̄s(f) tik pułkas se.ĵi.ku.* | *un viėnu. p.ú.svi.* | *šv̄s̄f̄ un k̄i.tu. p.ú.svi.* || *tik má.tá.s š.ə.nan [vilkas] ir kuldb̄i. kuldb̄i. nú.lá.ke.* || *kadù ašp.ú.st.ə tai ir adbr̄i.št̄ negali* | *puški. puški. par sniėgu.* || *kad lákə áukšt̄ir̄n* | *tik vir vir vir áukšt̄ir̄n pušĩn* | *graíta v.ə.verítá.* || *viėnas tig žikt* | *ir ažú.kiša s.ə.v.ə. l.ə.zdu.* || *d.ə.kalbi kalbi ir tiktai žikt* | *nebážinaĩ ap.ə.ku.kalbi* || *iš p.ə.prá.sl.ə žipt̄ ežú.kai* | *išeina* ||

## Žodžių daryba

**Sudurtiniai žodžiai.** Ypač dažni laiko reikšmės sudurtiniai prievėksmiai, pvz.: *likpiēt* (~ ligpiēt) || *rú.den.ə.má.t* (~ rùdeniomet) || *tu.n.ə.kt* (~ tãnãkt) || *tu.rít* (~ tãrýt) || *tu.v.ə.sar* (~ tãvãsar) || *viėnu.ž.ə.m* (~ viėnažiem) || ir t. t.

**Priešdėliai.** Su būdvardžiais, prievėksmiais (ir daiktavrdžiais) dažnai vartojamas priešdėlis *pa-* reiškiant geroką savybės laipsnį, pvz.: *pad̄i.deli.s šm.ə.tas* || *b.ə.bú.tá. papiktà* || *pab.ə.lt.ə.s [žibenkšt̄es]* || *pas.ə.Īdž.ə.s [uogos]* || *pašl.ə.pjæs t.ə.kš m̄i.škas* || *pad.ə.ug.ə.ú* || *sú.mala parup̄e* || \**r.ə.kiški.s* [Rõkiškis] *dabař jãu t.ə.kš paniėk.ə miėstas* || ir t. t.

Greta priešdėlio *už-* vartojamas jo tarminis variantas *užu-*, pvz., *u.žú.dedi* ||, tačiau šnektose vyrauja tarminis priešdėlis *až-/ažu-*, pvz.: *aždáta* || *aštàks* (~ aštèks) || *ažusn̄i.g.ə* || *žv.ə.ki. ažú.dága* || *ažm̄i.ŋki.t.ə.s* || *ažú.lipjãu* || *viėna diėna \*užgav.ú. [Užgavú] tig búrdav.ə. \*ú.žgav.ə.s [Užgavos(e)] su ragėm važúodav.ə. paleĩ káimus* || *mãrg.ə.s važinėjæs \*ažú.gve.ñ.ə.s [Ažúgvėnios(e)] su ragėm* ||

Esama priešdėlio *at-/ato-* vartojimo skirtumų nuo b.k., pvz.: *at.ė.j.ə.m* („parėjom (į namus, atgal), grįžom“) || *at.ó.laidi.s* „polaidis“ || *prašf̄dav.ə.m un atku.l̄i.m.ə* („atlyginti kũlimu“) ||

**Priesagos.** Paaugusiems vaikams ar gyvūnų jaunikliams pavadinti labai dažnai vartojami daiktavardžiai su priesaga *-iokas*, pvz.: *beñ.ə.kas* || *br.ə.dž.ə.kas* || *dr.ė.žl̄.ə.kas* || *gi.vač.ə.kas* || *šešk.ə.kas* || *vil̄k.ə.kai* || ir t. t. Su priesaga *-iokas*, *-a* pasitaiko ir būdvardžių, pvz.: *áukšt̄iėn.ə.kə* ||

Reikšme „padarytas iš (4)“ (paprastai apibūdinant maistą ar pašarą) dažniausiai vartojami būdvardžiai su priesaga *-ienis*, *-ė*, pvz.: *aviėnu. spirgiñú.* || *avižiėn.ə. k̄š.ə.Ī.ə.* || *k.ė.bdav.ə.m ale nelabai gardu bl̄ñnai žirniėnei* || *kai su kvetiėneis* | *rugieėneis mí.ltai.s* | *tai geřãú* | *s.ə.č.á.ú* || *viėni kve.tiėnei bl̄ñnai tai nesti.pru.s* || *se.meniėnus pãlùs kãul.ə.m* | *k.ə.rv.ə.m šũ.ti.dav.ə. ir ḡi.rdi.dav.ə.* || ir t. t. Plg. dar: *kl.ė.cku. tarkaviėnu. ví.rdav.ə.m* | *labai gardu* | *tarkaviėn.ə.k.ə.š.ė.s* ||



Vis dėlto šnektose gana populiarai būdvardžių priesaga **-inis, -ė**, pvz.: grūstīnis, -ė (2) *gru.stī.nū. blī.nu. kė.bdavo.m* || javīnis, -ė (2); drapānis, -ė (2): *viēna klātis javī.nā. | kitā drapō.nā. || dū galai klāte.s | ne\_dvi klātis || padāto.s drō.panō.s || grūdīnis*, ė: *dvi klāti.s bū.vō. | vė.nā galuī gru.dī.nā. | kitan galuī drō.panō.s sudāto.s | maīgo.s gulā.davo.vō.saru. ||*

Pasitaiko būdvardžių su priesaga **-(i)uitas, -a**, pvz.: *ruīkō.s mē.šlū.itō.s || dulūkū.ita visā* ir t. t.

Priesaga **-ienė** kartais pavartojama gyvūnų patelių pavadinimams, pvz.: *brė.diēnā*. (~ briedienė).

Neretai vartojami veiksmoždziai, sudaryti su kitomis priesagomis ar kitais jų variantais negu atitinkami b.k. veiksmoždziai, pvz.:

**-ėnti, -ėna, -ėno**: *ru.genī* (~ rūgeni) *stumbelūs* || *paru.genī* || *apmeīkē miēžus* | *išmiīrksta* | *tađū daigė.nā* || *sudaigė.nā* | *susō.ldō. || džō.vā.nā* (~ džiovena) // *džō.vini šiēnu. -erēti, -i, -ėjo*: *krūpterā.jāu* (~ krūpterėjau) || *šīptere.jāu* (~ šypterėjau) || **-dinėti, -ėja, -ėjo**: *mōma āudēja bū.vō. | tai\_nelā.izdavo. mūrsu. staklās* | *āš išā.us* | *āš išā.us* | *tē.p.ir āuzdinė.jō*. (~ ausdinėjo) || **-yti, įja, įjo**: *šalno.s* | *šō.lta* | *miēžei nugeltī.ji*. (~ nugeltiję) *stōvojē* ||

## Leksika

Žodžių reikšmės tiriamose šnektose kartais būna kitokios, negu tos, kuriomis jie vartojami bendrinėje kalboje. Suvainiškenams, kaip ir kai kurioms kitoms rytų aukštaičių šnektoms ir net tolimajai Pėlesai, *āuklėti* galima viską, kas auga, pvz.: *ā.uklā.davo.m telī.kū* || *Seniau visi vyrai ūsus āuklėdavo* Svn (LKŽe). Plg. *Tris mėnesius – daugiau linai nereikia āuklēt* Kamajai; *Āuklėti* reikšme „auginti“ vartojo Antanas Baranauskas „Anykščių šilelyje“, rasime jį ir Konstantino Sirvydo „Dictionarium trium lingvarum“ 5-ajame leidime.

Įvairiais tos pačios šaknies variantais vadinamos „Užgavėnės“. Jūžintuosė, Obėliuose ir Rōkiškyje (kaip ir daugelio kitų uteniškių bei vilniškių) tai **āžūgavos** (1) (LKŽe). Suvainiškyje – **āžūgavėnės** (1) (kaip Kūpiškyje, Kařsakiškyje); **āžūgvėnios** (1) (kaip Panemūnyje, Pandėlyjė, Kūpiškio raj. Skāpiškyje); **Ūžgavos** (3<sup>b</sup>) (kaip Ōnuškyje, Kamajuosė, Pandėlyjė, Šimonysė, Kūpiškyje, net Šalčininkų raj. Eišiškėse (LKŽe)).

Suvainiškenų vartojama nemažai kitokių leksemų ar žodžių kitokiomis reikšmėmis negu b. k., pvz.:

airys (4) „ajeras“: *priklōjē aiřū. ||*

autskariā (3<sup>b</sup>) „autai“: *ō.jėgu doiem [nytim] | tai pō.prastas ē.ščē | kō.kē. kazdiēni. abrūsū. | vīrō.m autskařm ||*

āžūtrinalas (1) „riebalai maistui pagardinti, uđdaras“: *ažū.trinalō. | sov.gūrnō. | lašīnū. paši.ldai | tō.j kitōniškas vī.ralas | ar\_kō.pūstai ar\_batvī.nei ||*

daņgtis „stogas“: *šāudī.nei duīkčei bū.vō. ||*

dešrā (4) „vėdaras“: *dāšrās tai\_matai kē.bdavo.m iš\_tū.jāu dru.tūju. kāūlā.s žarnū. | ō.ši.tō.s | kur lō.ibō.s | nu\_tai\_kilbasās [dėdavom] || dā.šrō.s bū.lbu. || vā.daraīs nevadī.ndavo.m | tig\_dāšrōm ||*

driežlas (3) „driežas“: *i.šarā. | i.švartā. iš\_pō.plūgō.didžā.usū. krūvu. dre.žlū. ||*

geriōkas (1) „paaugęs ėriukas“: *gē.fōkas || gēfōkai*

īslėnis (1) „slėnis“: *apē\_kapūs | řslanū. būdavo. | tai\_ti.dāūg vō.dū. ||*

- išspirga (1) ppr. pl. „išspirgintų riebalų liekana, spirgutus“: *ú.špili.í.spirgu.*  
išdagas (3<sup>b</sup>) „išdegusi vieta“: *bú.vó. í.ždagas prę.ró.vu | gó.l ató.nešę. vandž.*  
*ta(s) žuvìs || išdegę.li.s músu. láúki ||*
- išdūžti „išsidėvėti, iškiurti“: *dó.viéna stó.ldiņkta. írā | tik išdú.žus visà ||*
- grieželė (3<sup>b</sup>) „griežlė“: *grę.želá. griěžæ*
- ketvirtainis, -ė „keturkampis“: *ketvirtaiņei tę.tvó.rtai visi pó.viénu stógu | dáūk.ju.*  
*bú.vó. | ir.káũlō.m | ir.arklō.m | ir.žu.sí.m ||*
- kirkužė (1) „kankorėžis“: *labai kí.rkužu. gru.delūs jō.s gré.užæ ||*
- komuolys: *medi.ni.s kó.mó.lū.kas* [būdavo] ||
- korietà (plg. koros, koriukai, koreliai ?) (2) „toks vežimas“ *tó.kó.riéta | kuř.jáu*  
*aĩna par.linùs | ó.kmānu. prikráúta ||*
- lékausys (1) „nulėpausis; nevykėlis“: *lę.káusi.s ||*
- liolys(3) „tokspaukštis“: *lō.lí.sbú.vó. | tó.kspáukštę.li.s || lō.lí.s | rękæķę.p.ir.ķarvę.li.s |*  
*nęsu mó.ti.s aš jō. | tó.ló.lō. | mat.jis nakčū [skraido] ||*
- mėzragalys (3<sup>4b</sup>) „mėsos atliekos“: *ar.mę.zragalū. gá.udavó. | ó.kmeņó. dáđdavó. |*  
*ir.išvárda muilu. ||*
- nagà (4) „nagas“: *iškrapštai sniėgu. su.nagōm iš.tó.kuntó.plō. ir.vēl aĩni ||*
- pāplakalas (3<sup>4b</sup>): *pó.plakalas | mí.ltu. ví.ralan | kó.pūrsto.s | burōkó.s | i.dęsi |*  
*bāņ.kiék tumņę.sni.s ski.stí.mas || su.pó.plakalu ví.s ķę.p.ir.gardžáú ||*
- pāmentalas (3<sup>4b</sup>) „ruginių miltų putra batviniams rauginti“: *pó.mintaló. || pamintalaň*  
*|| pó.mintalas bírdavó. dó.ár ||*
- paskliūdom adv. „slystant į šalis“: *nuslī.di.tas | nuvažinėtās ķę.læs | ró.gę.s*  
*pasklū.ndó.m aĩna ||*
- pavaļgė (2) „šaltas sandėliukas daržovėms, maisto produktams“: *pavaļģę. aš*  
*prę.máná.s ||*
- pavāseris (1) „pavasaris“: *pavó.seri.s ||*
- plėnis (4) „plėvė“: *tēlōkó. má.sa slabnà | niēkó. ti.nēr | plāni.s.tik ||*
- plūksnūoti, -uoja, -āvo „darytis panašiam į plunksnas (apie plunksninius debe-  
 sis)“: *plu.ksnūojæ duįgus ||*
- rāgėš (2) „rogėš“: *ró.gę.s ||*
- ragėlės (2) „rogelės“: *viénas i.sędi tó.s.ragę.lá.s | ó.kí.tas | stumì ir.pavažúoji*  
*apliņk ratù ||*
- ravėjas, -a (1) „kas rauna, rovėjas“: *sukviččæm [linų] ravėjæs*
- ringė : *ringę.lá.s raudóno. ir.bóltó. | tó.ķę. bírdavó. burōkai ||*
- rìpė „atpjautas apvalus griežinys, ritinis“: *káũlō. gó.lvu. ķę.p.nupjá.unā | tadù*  
*dó.pjá.unā tó.kū. rí.pvi. | tai.jáu.tó.rí.pà. del.šaltanō.su. ||*
- ridelióti „ridenti“: *katrú. pagá.unā | tó.m raĩkæ tadù ridelō.ī || má.ta su.sviédiņu |*  
*katró.m pató.ikó. | tas.ridelō.jæ ||*
- ropėlė (2) „tabletė“: *ró.pę.lū.*
- šasėlis (1) „šešėlis“: *žírri un.sá.ulbi. | mę.rúoji pagal.šasęli. | lá.uki | kadu.jáu*  
*sá.ulá. laĩsis ||*
- tumnūs, -ì (4) „tirštas, klampus, tumus“: *tumņę.sni.s ski.stí.mas ||*
- vaidėnas (2), vaidėnas (2) „vaiduoklis“: *vaidá.nas || vaidánó. bijójo.m | sakídavó.*  
*vaidánas írā ||*
- [v]ánduo (3<sup>a</sup>) „vanduo“: *iš.tó.ú.ndeňó. || í.šnáša pó.dę.li. ú.ndeňó. || ir t. t.*

Skolinių iš kaimyninės latvių kalbos suvainiškėnai turi nemažai. Pavyzdžiui, leticizmu laikomas *stūr̃ys* (2) (Suvainiškis); sudarytojos anksčiau užrašytas frazeologizmas *apie stūr̃į apvėsti* „apgauti“: Ot apvėdė mañ apie stūr̃į LKŽ(Svn). LKŽe duomenimis, daiktavardis *stūr̃ys* (4) ir jo variantai *stūr̃is* (2), *stūris* (2) vartojami Rōkiškio, Ōnuškio, Obėlių, Žiōbiškio, Pāndėlio, Jūžintū apylinkėse reikšmėmis „kampas, kertė“ ir „kelio vingis“:

Suvainiškėnai vartoja dar šiuos leticizmais laikomus žodžius, pvz.:

*lāunagas* (la.) (1) „pavakariai, pusdieniai“: *lā.unagu tai\_pieño. | sviest̃o. | tai\_varšk̃e.s patais̃ai* || *nu\_k̃o.ks lā.unagas | pieño. ar\_su\_dūonu sviest̃o.* ||

1 *vālioj* (plg. la. *vaļā*) „atvertas, atviras, atdaras“: *priemenē vālioj* || *ṽo.l̃o.j dū.ri.s* ||

*zāptē* (la.) (2) „uogienė“: *zā.ptā.* ||

*zēkys* (la.) (2) „paauglys berniokas“: *zēki.s.* ||

*zeñkys* (la. < germ.) „paauglys berniokas“: *zeñki.s* ||

Latvių ir lietuvių kalbos yra labai artimai giminiškos, todėl dažnokai būna sunku atskirti, kurie panašūs žodžiai yra bendros kilmės, o kurie pasiskolinti.

Šnekteje gausu slavizmų, pvz.:

x *karapašk̃à* (sl.) (2) toks vežimas, kalamaška: *karap̃o.ška maž̃e.sña. k̃e.p\_lineika | b̃a.t.j̃au tū.r̃e panašū.m̃o.* ||

x *koriūkai* (sl.) (2) toks vežimas: *k̃o.r̃ū.kai | pagal̃ū.ku. š̃o.li.s aštová.r̃to.s* ||

x *išsipāturoti* (sl.): *isip̃o.tur̃a.jus ašū* ||

*sñiedonis* (sl.) (1) „valgis prieš pusryčius“: *sñied̃o.ni.s r̃ītu. b̃irdaṽo. | kai\_arkleĩ lūopt̃ raik̃e | pr̃e.š\_p̃u.sri.ti.* ||

x *tarat̃aika* (sl.) (1) scom. plepys: aš *k̃e.p\_ir\_tarat̃o.ika | j̃au\_d̃auk\_prikalb̃aj̃au | j̃au\_g̃o.l̃.gaña* ||

x *zbitkas* (sl.) „eibė, išdaiga“: *did̃e.snei* [piemenys] *t̃o.j\_zbi.tku. pam̃o.ki.na* ||

Esama germanizmų ar žodžių, siejamų ir su slavų, ir su germanų kalbomis, pvz.:

*gvoltū* (sl., germ.) adv. „labai garsiai, smarkiai“: *t̃o. [mergiotē] net\_m̃ėli.na r̃ėk̃e gṽoltu | nesiz̃i.ño. kur\_g̃īva d̃ėtis | k̃e.b\_gi\_b̃i.j̃o. [pel̃s]* ||

x *švakūs* (germ.), -ì (4) : *švak̃i sveikat̃a* ||

Pasakojimuose ir pašnekesiuose gausu palyginimų ir frazeologizmų, pvz.: iš *señib̃a.s ṽi.sa at̃o.m̃anu* | *k̃e.(p)\_paṽa.r̃ta* || *kṽōldai un\_p̃eč̃ū. stač̃ei st̃oṽj̃e | aini k̃e.p\_kri.ž̃e.li.s* || *dṽi [kat̃s]ac̃i.ved̃a. | k̃e.p\_m̃o.iš̃e.s | b̃an\_p̃o.pij̃k̃us kač̃uk̃us* || *m̃īrsu. mẽg̃ō.t̃a. k̃e.p\_vil̃kas* („labai gudri“) || *kad\_atsist̃oj̃o. šuṽa k̃e.p\_ė.r̃žilas | k̃ū\_tu\_ṽa.rsm̃i.!* || *o\_t̃u d̃o\_m̃e.g̃o.ñī.s nevaž̃ūoji* (neini miegoti)? || *m̃īrsu. baĩs̃o. nekl̃aus̃s̃ | tai\_š̃ū.ño.baĩs̃o.klaus̃s̃* || *labai š̃i.tas laik̃as užmar̃štiñ suṽōr̃a. | j̃au\_s̃aña* || *j̃e.gu t̃o.n\_s̃añōn\_vag̃ōn\_i.važ̃uotu. | tai\_baĩsei b̃ūt bl̃ōga gi.ṽi.ñf* (jeigu sugr̃įžt̃u senas gyvenimas) ||

Šnektose mėgstami įterptiniai žodžiai *niekur, paimk, rastum, rokuoja, skaičius* ir kt., pvz.: *tad̃u\_gi* [po karo] *baku.ž̃ė.l̃a.s med̃i.ña.s b̃ū.ṽo. | niekur* || *apsivil̃ki.mas | pajim̃k* | *m̃i.las b̃ū.ṽo. ir\_dro.b̃i.nei* || *m̃ōma ñu.mir̃a. | tai\_man\_p̃o.j̃e.m̃a. \*ñauji.k̃o.s* [Nauj̃i(k)uos(e)] | *r̃ō.stum* už\_áuge.tini. || *kal̃ēdini.s kirpi.mas | skaĩčius\_j̃au | ir\_paṽo.seri. k̃erpi* [avis] ||

Sakiniams būdinga laisva žodžių tvarka, jungtukų praleidimai, žodžių ir junginių pakartojimai ir pan. Pvz.: *mataĩ* | *kad\_ñōri bu.tū. mik̃št̃a.sña. d̃ūona* | *ger̃a.sña. | tai\_pirmutiñūs m̃i.ltus kai\_maiš̃ai* | *tai\_š̃ū.tindaṽo.m\_ṽa.rduñ̃ō. ṽa.ndeñu* ||

Esama konstrukcijų tam tikrų vartojimo skirtumų nuo b.k. Minėtina, kad nau-  
dininko linksnis su veiksmazodžio būti formomis dažnai vartojamas „turėti“ reikšme,  
pvz.: *plúrgas m̃.ŋ bú.vɔ. pusuñtrɔ. ʃ.fk̃l̃ɔ. ir\_vɛ.ŋkiŋki.s* ||

### Asmenvardžiai

Vardų trumpiniai ir kirčiavimo variantai, pvz.: *\*vi.tú.kas* [Vytukas] // *\*vítukas*  
[Výtukas (dem. nuo Výtautas)]; *\*ladú.kɔ.* [Ladùko (dem. nuo Vladas)]

Pavardės priesaga *-auskas* tariama *-auckas*, pvz.: *\*rab̃l̃áũckɔ.* || *\*sakaláũckas*  
[Sakalaũskas (Sakaláuskas)] ||

Netekėjusių moterų pavardžių priesagos dažniausiai apibendrinamos *-ytė*, kartais  
*-yčia*.

Ištekėjusių moterų pavardės iš vyrų pavardžių su *-ius* šnektoje sakomos dažniau  
su *-iuvievė*, pvz., *\*šul̃čvɛ.ná.* ||

Šeimos pavardė dažniausiai apibendrinama vyro pavardės kilmininko linksnium,  
pvz.: *\*sú.š̃ñɔ.* [Sùsnio] *vɛ.Ĺ.pradéjɔ. pavó.seri. man\_võbi.ĭ | kad\_aič̃x̃ ti.nõj ganí.ĭ |*  
*prɛ.mí.šku* ||

### Literatūra ir šaltiniai

- Balčiūnienė A. 2007: Kupiškėnų tarmės intarpiniai ir sta kamieno veiksmazodžiai. Daktaro disertacija.
- BM – Litauische Mundarten, gesammelt von A. Baranowski, Band I: Texte aus dem Weberschen Nachlass herausgegeben von Dr. Franz Specht... Leipzig, 1920.
- Būga RR – Būga K. *Rinkiniai raštai*, t. I-IV, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958-1962.
- Eidukaitienė E. 1963: Daiktavardžių linksniavimas Skapiškio tarmėje. – *Kalbotyra* 9, 50–61.
- Eidukaitienė E. 1977: Kupiškėnų monoftongų priegaidės. – *Kalbotyra* 28(1), 18–23.
- Garšva K. 2005: Lietuvių kalbos paribio šnektos: Fonologija, 114–117.
- Gasiūnas V. 1999: Iš vienuolynų istorijos. – *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, 201–210.
- Jakulis A. 1972: Kelios pastabos apie Panemunio šnektos balsių ilgumą. – *Kalbotyra* 24 (1), 33–38.
- Jasiūnaitė B., Girdenis A. 1996: Trys rytų aukštaičių uteniškių fonologiniai balsių ilgumai. – *Baltistica* 31 (2), 181 – 200.
- KpŽ – Vosylytė K. *Kupiškėnų žodynas*: A-H I 2007; I-O II 2010; P-S III 2012; Š-Ž IV, 2013. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kviklys B. 1965: Mūsų Lietuva, II.
- LATSŽ – Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas. II d. / Par. Z. Noreika ir V. Stravinskas, Vilnius: Mintis, 1976.
- LAV – Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys. Kaunas, 1925.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- LKI I – Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. I: Lietuvių kalbos kilmė, Vilnius: Mokslas, 1984.
- LKI II – Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. II: Iki pirmųjų raštų, 1987.
- LKT – *Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*. / Sud. E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris. Red. E. Grinaveckienė, K. Morkūnas, Vilnius: Mintis, 1970.

- LKTCh – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. / Sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
- LKA – Lietuvių kalbos atlasas. 1: Leksika, 1977; 2: Fonetika, 1982; 3: Morfologija, 1991.
- LKG – Lietuvių kalbos gramatika. I–III, 1965–1976.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas* / redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija 2018). Prieiga internete: [www.lkz.lt](http://www.lkz.lt); <https://ekalba.lt>.
- Markevičienė Ž. 2001: Kupiškėnai. – *Aukštaičių tarmės tekstai*, II, Vilnius, 20–29.
- Medalinskas A. 1999: Panemunis: 1598–1998. Vilnius: Vyturys.
- Meilus E. 1999: Rokiškio krašto miesteliai XV–XVIII a. – *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, 147–200.
- Morkūnas K. 1980: *Pažintis su lietuvių kalbos tarmėmis*, Vilnius: Mokslas.
- Naktinienė G. 1999: Rokiškio krašto tarminės kalbos savitumas. – *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*. Sud. E. Rimša, Vilnius: Diemedis, 69–82.
- Razmukaitė M. 1997: Kupiškio apylinkių gyvenamųjų vietų vardai. – *Kupiškio kraštas*, 330–346.
- Rytų aukštaičiai uteniškiai. Mokomoji knyga*. / Sud. R. Rinkauskienė, R. Bacevičiūtė, V. Saliene, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
- Rytų aukštaičiai kupiškėnai. Mokomoji knyga*. / Sud. A. Balčiūnienė, K. Varnauskaitė, A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
- Salys A. 1992: Raštai, t. IV: *Lietuvių kalbos tarmės*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
- Suvainiškis ir jo apylinkės. Sud.: E. Jakubėnas, V. Samulėnaitė, R. Šimėnienė, Vilnius, 2014.
- Valeckienė A. 1997: Kupiškėnų tarmės žodžių formos. – *Kupiškio kraštas*, 309–319.
- Valentas S. 1997: Kupiškėnų tarmė: išorinės bangos ir vidiniai procesai. – *Kupiškio kraštas*, 347–350.
- Vidugiris A. 1997: Kupiškėnų tarmės fonetika. – *Kupiškio kraštas*, 302–308.
- Vitkauskas V. 1996: Gyvosios kalbos faktų „Lietuvių kalbos žodynui“ rinkimo programa, Vilnius.
- Vitkauskas V. 1981: *Liaudies kalbos grožis*, Vilnius: Mokslas.
- Vitkauskas V. 1999: Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai ir jų svyravimas. (Habilitationinis darbas), Vilnius.
- VKŽ – *Vietovardžių kirčiavimo žodynas*. Sud. M. Razmukaitė, V. Vitkauskas, Vilnius: Kultūra, 1994.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija, <https://www.vle.lt/>
- Vosylytė K. 1997: Koks žmogus, tokia ir kalba. – *Kupiškio kraštas*, 320–329.
- Zinkevičius Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*. Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija, Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius Z. 1994: *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Zinkevičius Z. 2006: *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Žagarys P. 2015: Jonavos kaimas. Tarp istorijos ir memuarų, Vilnius: Versmė.

## Sutrumpinimai

b. k. – bendrinė kalba

## Transkripcijos ženklai

- (taškas raidės dešinėje viršuje, pavyzdžiui, u<sup>·</sup>) – ilgasis balsis
- . (taškas raidės dešinėje apačioje, pavyzdžiui, u.) – pusilgis balsis
- ` – gravis

- ˘ – akūtas  
 ~ – cirkumfleksas  
<sup>s</sup> – pusilgių skiemenų priegaidės variantas (vidurinioji priegaidė)  
<sup>z</sup> – tvirtagalės priegaidės atmaina (kirstinė priegaidė)  
 α – redukuotas a  
 â – a su o atspalviu  
 æ – platus e, è  
 ę – susiaurėjęs e ar b.k. garso è atitikmuo  
 ε – suužpakalėjęs e, è  
 ы. – įtemptas i (panašus į slavų ы)  
 ĭ – neskiemeninis i  
 ɔ – o su a atspalviu  
 ŋ – gomurinis [n] prieš k, g  
 ʃ, ɖ, ɸ, ɓ ... – minkštieji priebalsiai  
 ˘ – kirčiuotų ir nekirčiuotų žodžių jungimo ženklas  
 () – netariamas garsas ar skiemuo  
 [] – tekstų rengėjo tarpas  
 | – intonacinio vieneto pauzė  
 || – intonacinio vieneto pabaiga  
 ... – nebaigta mintis  
 ~ – transponavimo ženklas  
 „, “ – pavyzdžio paaiškinimas bendrine kalba  
 \* – tikrinio žodžio ženklas transkribuotame tekste

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Panemunis. Čedasai. Suvainiškis“ (vyr. redaktorius sudarytojas Venantas Mačiekus).

Straipsnio kalbos redaktorė Margarita Mačiekienė, korektorė Rasa Kašėtienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai tam skirtuose leidinio skyriuose:

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

*Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės [www.llt.lt](http://www.llt.lt) straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės [www.llt.lt](http://www.llt.lt) pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt) datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt) data).*